

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Анна Бешкова,
СУ „Св. Климент Охридски“,
за придобиване на образователната и научна степен „доктор“
по професионално направление 2.3
„Философия“, научна област „Логика“
на кандидата Елена Теофилова Цветкова,
докторант по логика към Катедра „Логика, етика и естетика“,
Философски Факултет,
СУ „Св. Климент Охридски“
на тема „Логически методи за изследване на семантиката на естествените
езици”

Елена Цветкова е родена на 22.01.1991 г. Завършила е бакалаварска степен по „Философия” и магистърска степен по „История на философия” в СУ „Св. Климент Охридски“. От 2016 г. е зачислена за докторант по „Философия”, научна област „Логика”, към СУ „Св. Климент Охридски“. В последвалия период е положила всички нужни изпити и е покрила изискуемите кредити. При реализирането на дисертационния труд няма допуснати законови нарушения.

Докторантката Елена Цветкова има пет научни публикации и участия в две конференции. Всички те са пряко свързани с разработваната тематика и разкриват изясняване и задълбочаване на провеждания в дисертационния труд анализ.

Предложения за рецензия научен труд „Логически методи за изследване на семантиката на естествените езици“ се състои от 207 стр. и списък на използваната литература. Приложената библиография включва 130 произведения на български, немски и английски език. Структурата на текста обхваща увод, изложение в три глави и заключение. Авторефератът съответства напълно на дисертационната работа.

На първо място бих искала да отбележа, че темата на дисертационния труд е актуална и интересна и досега не е била обект на специален анализ и рефлексия в

българската философска литература. В предговора се очертава проблемното поле на изследването, подходите към него и поставените задачи. Елена Цветкова издига хипотезата, че логическите методи са по-адекватни от лингвистичните за изследване на централните във философия на езика понятия като *значение*, *истина* и *смисъл*. Тя използва систематичен подход като представя в развитие основните идеи на двете взаимно-допълващи се направления – прагматика и семантика. Така постепенно в дисертацията се преминава от теорията за речевите актове към истинно-кондиционалния анализ в предикатната и пропозиционалната логика и към неговите разширенията в модалната логика.

Дисертантката стъпва и приема за изходна точка обратна, настъпил с късния Витгенщайн, към разбиране на значението като употреба и въвежда кантекстуалното му интерпретиране в конкретна речева ситуация, която включва говорещия, времето, мястото и социолингвистичните конвенции. След това преминава към теорията на Дж. Остин за речевите актове. Изложено е направеното от него първоначално разграничение между перформативи и констативи. След това са посочени характеристиките на перформативните казвания, съпоставени с констативните. Те представляват извършване на действие, нямат стойност по истинност и не описват фактите в света. Тъй като те са актове, то те могат да бъдат сполучливи или несполучливи. Описани са условията за успешното им извършване, а именно, че трябва да съществува точно определена конвенционална процедура, че конкретните лица и обстоятелства трябва да й съответстват, че тя трябва да бъде изпълнена правилно и пълно, че участващите трябва да имат определени мисли и чувства и, че трябва да се държат съобразно изискванията на конвенцията. Детайлно са проследени затрудненията, които създава дистинкцията констативи/перформативи. Затова в дисертацията е представен втория от централните възгледи на Остин, а именно разграничението между локутивен, илокутивен и перлукотивен акт. Стъпвайки на тази основа Елена Цветкова показва, че таксономията на речеви действия спрямо вида на перформативните глаголи е неуспешна и показва защо Сърл я заменя с вида на илокутивната сила. Въведени са централните идеи на Сърл, а именно, че говоренето на език е форма на поведение, управлявано от правила. При анализа на елементарната пропозиция се разкрива разграничението между рефериране и предициране като абстракции в рамките на цялостното речево действие. Показано е как всяко изречение детерминира набор от условия за истинност (съвпадение) и как те могат да варират

спрямо контекста на буквалната му употреба. Така естествено се преминава и към изложение на теорията на Лоренцен за диалогична логика и въведения от него конструктивистки подход. След това Елена Цветкова защитава основната си хипотеза, че синтаксисът не е достатъчен за гарантиране на смислеността на едно изречение като въвежда семантичните критерии на П. Стросън за противоречиво и неясно говорене. Представена е разликата между формално-аналитични и материално-аналитични изводи, като е направено заключението, че всеки речеви акт има конвенционална природа. Детайлно е изложена теорията за референцията на Стросън, въвеждането на понятието за пресупозиция и липса на истинностна стойност на твърденията за несъществуващи обекти, която възниква като реакция към анализа на Ръсел на определените описания. Изложена е критката на Донелан и въвеждането на разграничението между референциална и атрибутивна употреба и преодоляването ѝ от Сърл чрез разликата между първичен и вторичен аспект. Накрая дисертантката преминава към инференциалната семантика на Р. Брандам и идеята, че речеви акт трябва да се разбира като даване и изискване на основания.

Втората глава на дисертацията е посветена на формалната семантика. В нея първоначално са изложени фундаменталните логико-семантични разграничения, направени от Г. Фреге. Елена Цветкова започва с понятието за истина, преминава към смисъла и значението на асерторичните изречения и към анализа на сложните твърдения като показва приносите на Г. Фреге и създаването на новия анализ на генералните изказвания. След това се представя семантиката на сингуларните и генералните термини и анализа на Ръсел на обозначаващите изрази. От тук се прави извода, че семантичните категории имат обективен характер, а не се отнасят до субективните елементи в съзнанието на индивидите. В заключение е направена съпоставка с лингвистичните теории на Сосюр и Блумфилд. Показано е как слабостите на естествените езици като напр. двусмислеността могат да се преодолеят чрез дефиниции. Главата завършва с извода, че условията за истинност на изреченията представляват точно тяхното значение.

Трета глава е посветена на модалните (интензионални) логики. Те представляват разширение на класическата предикатна и пропозиционална логика и се опитват да обяснят феномени като променлива референция, изказвания за вярвания и понятия като „необходимо” и „възможно”. За тази цел се използва семантиката на възможните светове, свързана преди всичко с изследванията на С. Крипке. Нарушаването на закона

на Лайбниц за субституцията на еквивалентните изрази намира различни опити за решение. Карнап въвежда разграничението между екстензионално и интензионално еквивалентни изрази. Крипке от друга страна подлага на критика идеята за дескриптивния характер на собствените имена и издига тезата, че те представляват ригидни дезигнатори, които нямат самостоятелен смисъл. Интересно е изложението на идеите на Кац, че съдържанието на името не е синонимно с него, а служи за фиксиране на референцията. По отношение на термините за природни видове в дисертацията са представени идеите на Пътнам и Крипке, според които те също така трябва да се третираат като ригидни дезигнатори, които имат идентична интензия във всеки възможен свят. От проблематизиране на семантиката на възможните светове в дисертацията Елена Цветкова преминава към трансформационната граматика на Чомски. Според нея синтактичните критерии не са достатъчни за гарантиране на смисленото говорене и трябва да бъдат допълнени от семантични. Дисертационния труд завършва с представяне на основните идеи на Монтагю, в които се прави опит да се заличи разликата между естествени и изкуствени езици. В заключение е направен извода, че семантичните категории имат обективен характер и се предпоставят при конкретните лингвистични изследвания.

Научните приноси на дисертацията могат да бъдат потърсени както в теоретичен, така и в практически план. Дисертацията представлява едно всеобхватно и амбициозно изследване, в което е направен опит да се съчетаят двата основни подхода във философия на езика. Самостоятелно са представени критерии за транссветова идентификация на предметите, като е използвано динамичното обяснение на понятието за значение на термините. Изложено е решение на проблема на Чомски за обективния характер на семантичните категории. Не на последно място дисертацията може да послужи като основа за множество частни изследвания в полето на приложната лингвистика и изследването на конкретните езици.

Дисертацията има амбициозната и всеобхватна задача да проследи систематично основните идеи и автори в полето на прагматиката и теоретична семантика. Като един основен недостатък на работата намирам липсата на въведените от Грайс понятия за *интенция* и *импликатура*, които са основополагащи за философията на езика. Препоръчвам те да бъдат въведени, ако дисертацията се публикува под формата на монографичен труд. Също така бих искала да задам следните въпроси:

1. Каква е разликата между конститутивни и регулативни правила според Сърл? Кои от тях се свързват с лингвистичните конвенции?

2. В първата част на дисертацията се излагат дескриптивните теории за значението на единичните термини, а във втората те се интерпретират като ригидни дезигнатори. Каква позиция споделя дисертантката?

Преди да изразя окончателното си становище, бих искала да кажа, че познавам лично работата на Елена Цветкова и като преподавател. През учебната 2017-2018 г. тя водеше упражненията по „Формална логика” в специалност „Философия” и се прояви като много добър педагог.

В заключение бих искала да кажа, че дисертацията на Елена Цветкова покрива всички изисквания на Закона за научните степени и звания, поради което изразявам положителното си мнение и призовавам категорично научното жури да гласува за присъждане ѝ на образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 2.3. Философия (Логика).

03.05.2019 г.,

София

доц. д-р Анна Бешкова

